
Medijska reakcija

Jože Možina

Smo (spet) na začetku?

Ko sem pred dobrima dvema letoma med čakanjem na sejo Novinarskega častnega razsodišča na Wolfovi v Ljubljani brskal po starem fasciklu, ki je obležal na sejni mizi in dajal vtis, da ne sodi tja, se mi je ob bežnem pregledu vsebine porodilo vprašanje, kolikšen razvoj smo pravzaprav v slovenskem novinarstvu dosegli v teh dobrih sto letih (ko imamo tudi svoje društvo, ustanovljeno marca 1905). S pozitivnim razvojem tu mislim predvsem na razvoj v smeri vsestranske profesionalnosti in kredibilnosti posameznega občila kot tudi pluralnosti medijskega prostora v celoti glede na nazorsko razslojenost družbe. V fasciklu je bilo namreč nekaj spisov in dokumentov, ki so označevali začetke organiziranega delovanja časnikarjev in prve stike, ki so jih, po spomenu, vzpostavljali s češkimi kolegi. Dokumenti so mi tako s podobo kot vsebino vzbujali spoštovanje, visoko kulturno in izobrazbeno raven za tiste čase ter zavest pripadnosti sredini, iz katere izhajajo. Mi pa smo se na razsodišču pogosto dotikali ravno novinarskih napak, površnosti, celo zlorab medijev za te ali one interese; pač to, kar je pogosto kazalo na nizko raven novinarske etike. Da stvari ne bi idealizirali; vemo, da so bili časniki iz preloma stoletja in pozneje torišče izredno hudih »špetirjev«, pogosto mučnih ideološko političnih spopadov med liberalci in klerikalci, ki so šli do skrajnih meja. A vendar so se na časnikarski odprti sceni odvili spopadi s peresi, in že, če je takratni zainteresirani bralec spremljal oba glavna časnika – *Slovenski narod* od leta 1868 in *Slovenca* od leta 1873 – je dobil informacije obeh nazorskih skupin. Medijski prostor je imel na tej stopnji razvoja potrebne atribute uravnoteženja.

Zdi se, da imamo danes, sto in več let pozneje, v informacijski dobi in ob pravi povodnji različnih občil kot družba težave s prej omenjeno »abecedo medijske pluralnosti«, saj v dnevnih časnikih pogosteje nima-

mo kje prebrati alternativnih mnenj o aktualnih temah, še več, »glavni tok« medijskih interpretacij postaja čedalje bolj enobarven. Ta medijska reka je evidentno v sozvočju s pretežno tranzicijsko levico, slednja pa je, posebej tista, ki skuša prenovljena stopiti ospredje sedaj, prepletena z interesi novodobnih kapitalističnih lastnikov. Tranzicijski kapital potrebuje politiko (kot tudi ta njega) in medije, da bi dokončno zabetoniral in medijsko pokrival svoje lastniško omrežje in način olastninjenja. Prikriti skuša svoj tranzicijski rep, kamor lahko sodi tudi pollaščenje družbenega premoženja, sporne odkupe podjetij in podobne špekulativne posle. Drugo usodno torišče te vrste kapitala so namere, nekatere že uresničene – da si namreč podvrže določene politične stranke in jih uporablja za svoje potrebe. Napoved ene od izpostav oz. glasnika tranzicijskega kapitala izpred nekaj let, da bodo namreč stranke postale servis politike, se uresničuje, le da servis kapitala postajajo tudi mediji, ki jih imajo na voljo.

Kljub neceloviti pluralizaciji slovenskega medijskega prostora in že omenjenim retrogradnim procesom na tem področju, se del medijskega »razvoja«, podobno kot v razvitem svetu, kaže v senzacionalizmu in komercializaciji za vsako ceno, tu se odraža kapitalistični interes lastnikov. Posamezni mediji se poslužujejo tudi vulgarnih napadov in medijskih linčev, ki sežejo po primitivnosti nižje, kot je običajno v zrelih demokracijah, ob tem, da sistematične diskreditacije samo določenih osebnosti v določenih medijih kažejo na ideološka in posledično kapitalista ozadja, ki v pretežni meri služijo tranzicijskemu komplotu kapitala in politike.

Raziskovalec, ki bo delal analizo poročanja slovenskih medijev v zadnjih dvajsetih letih, bo nujno ugotovil, da je večji del najbolj vplivnih medijev, z delno izjemo TV Slovenija, kazala tendenco nekritične podpore ene, že omenjene politične struje, kapitalista močnejše, ne glede na to, ali je bila na oblasti ali v opoziciji. Ta ugotovitev postavlja pod vprašaj profesionalnost in etiko slovenskega novinarstva, ki je očitno podlegala delu politike in kapitala. V praksi poročanja to pomeni, da so bili in so še prevladujoče medijske strpnosti deležni tudi taki novodobni kapitalisti in politiki, ki so si svoje premoženje evidentno kopičili v zavetju politične podpore in/ali na moralno sporen način. Seveda pa ne drži, da bi bili mediji ob tranziciji in divji privatizaciji nemi; o večini dogajanja se je poročalo, velikokrat zelo pogumno. Mediji so bili pogosto edini, ki so razgaljali razmere; a če pogledamo učinek – in tu vidimo, kako šibek je lahko medijski pritisk, če se ne nadaljuje v drugih vejah oblasti – spoznamo, da je zmanjkalo vztrajnosti predvsem takrat,

ko bi morali izpostaviti in medijsko preganjati odgovorne v nadzornih institucijah. Mediji se praviloma tudi niso celoviteje lotili povezav, ki so segale v visoke oblastne vrhove. Ob znanih anomalijah v novinarstvu povsod po svetu (pomanjkanje uredniške podpore, koruptivnost, neznanje, avtocenzura ...) so pri številnih aferah mediji oz. izpostavljeni raziskovalni novinarji prišli še najdlje.

Pa je res mogoče, da je medijska slika slovenske družbe z vidika pluralnosti slabša kot pred sto leti? Vse kaže na to, da sta izhodiščna nazorsko-politična pola, pomladni in tako imenovani levi, z vidika medijev v povsem neenakovrednem položaju, pri čemer se zdi, da ima prvi težave že s tem, da bi javnost sploh prepričal, v kakšnih medijskih razmerah se je znašel. Torej ne gre le za neuravnoteženost medijskega prostora, ampak tudi za njegovo nepreglednost, tako po nazorski usmeritvi in še bolj po lastniški plati. Tistih nekaj manjših občil, ki niso v glavnem medijskem toku, večji mediji (tu mislim predvsem na časopisne in revijalne edicije) brez težav izločajo in marginalizirajo kot strankarska ali cerkvena glasila, medtem ko so si sami nadevajo avreolo samoumevne objektivnosti, ki večini ni lastna. Pri nas se mediji praviloma izogibajo nazorskemu profilu, ki je v razvitem svetu običajen razpoznavni znak, ob tem, da so pogosto ne le nazorsko, ampak predvsem ideološko profilirani, povečini na okopih psevdoliberalizma, vzorcih kapitalске tranzicijske levice in varovanja dediščine komunističnega totalitarizma.

Zgodovinsko gledano, politične sile, izšle iz Zveze komunistov in njenih izpostav oz. parastruktur, še vedno žanjejo »pridobitve« revolucionarnega prevzema in podjarmljenja medijev po drugi svetovni vojni. Če se osredotočim le na socialistične časopisne monolite: povsem evidentno je bilo, da so bili na ključnih mestih partijsko vodeni ali nadzorovani delavci, ki so poskrbeli, da so bili tudi na nižjih ravneh, na tistih mestih, ki so bila za partijsko politiko pomembna (primarno politika), ideologiji zvesti kadri oz. taki, ki jih je režim vsaj toleriral. Seveda so tudi znotraj takega sistema delovali številni avtonomni posamezniki, ki so ključno pripomogli k pluralizaciji teh medijev in poznejši pozitivni vlogi pri demokratizaciji in osamosvojitvi. Vseeno pa ostaja dejstvo, da slovensko novinarstvo ni postavilo vrednostne ločnice med obdobjem, ko je enopartijski politični sistem novinarje razumel kot družbeno politične delavce v njihovi službi, in obdobjem, ko se je medijski svet otrešal te ponižujoče vloge in pridobil možnost avtonomne države. Medijski monoliti z utečeno infrastrukturo so s častnimi izjemami v pretežni meri ostali samoumevni podporniki starih političnih struktur in v tem smislu konservativni do sprememb v lastnih vrstah in v politiki. Novim

političnim silam, ki so imele v svojih vrstah nosilce demokratične preobrazbe in nacionalne emancipacije, pa zaradi neizkušenosti, kadrovske podhranjenosti na tem področju in blokad kapitala, ni uspelo vzpostaviti niti enega močnega konkurenčnega medija, ki bi obstal. Nerealizirana je takrat ostala tudi ideja o konkurenčni študijski ponudbi, ki bi omogočila formacijo izobraženih kadrov z širšimi oz. alternativnimi vrednostnimi izhodišči, kot jih je dajala FSPN (sedaj FDV), ki jo je začetno utemeljil Stane Dolanc za takratne potrebe sistema. Skratka, prednosti, ki so jih imele v kadrih, infrastrukturi in denarju stranke, ki so izšle iz bivših Družbeno političnih organizacij, so bile za politično garnituro slovenske pomladi pretrd oreh. Tu moramo upoštevati še okoliščino, da Slovenija ni doživela resnega preloma s totalitarno dediščino in prakso zaradi izpostavljene potrebe po enotnosti v času osamosvajanja. Demos je k temu procesu pritegnil tudi stare politične sile, ki so prav v času slovenskega plebiscita in vojne za Slovenijo, leta 1990 in 1991 pridobile širšo sodobno legitimacijo, ob kateri je pomen njihove zgodovinske dediščine in pridobitev stopil v ozadje; vključno s tem, da so bili nekateri rezervirani in celo nasprotni demokratizaciji in osamosvajanju. Dobra stran tega je velika slovenska enotnost kot trajna vrednota, brez katere bi bili takratni zgodovinski projekti vprašljivi. Slaba stran pa je v tem, da se je »zgodovina« starih oblastnih garnitur v brezštevilnih kadrih in strukturah ter privilegijih, ki so ostali nedotaknjeni, levila naprej in se podaljšala v današnji in prihodnji čas. In v tem času, tako rekoč danes, se je transformacija stare politične moči v obliki argumentov kapitala, že manifestirala na primer v mendranju alternativnega političnega tednika *Mag*, ki so ga hlapčevsko zasedli najeti novinarji, za celotnim projektom pa po prepričanju številnih analitikov stoji eksplozivna zmes P&P (piva in politike). Da je mera polna, je lastnik po cenzorski odstranitvi ključnih novinarjev na *Mag* za novega urednika postavil sedmo podpisane peticije zoper cenzuro, ki da jo izvaja Janez Janša. Slovenska dopisnica avstrijske tiskovne agencije je dogajanje na *Magu* v tujini dejansko prikazovala tako, da bi se lahko sklepalo, da za dogajanjem na *Magu* stoji vlada. Tudi to je slovensko novinarstvo.

Tako je vprašanje iz podnaslova – ali smo spet na začetku – več kot retorično, saj je odgovor čedalje bolj pozitiven. Vendar ne v celoti. Sodobnemu človeku niso več dovolj črno bele podobe – teži k barvnem spektru. Barvitost je prisposoba pluralnosti in hkrati formativno izhodišče televizijskega medija.

Televizijski sadež spoznanja

Radiotelevizija (RTV), in znotraj tega predvsem televizija, je zaradi vsega, kar je bila in je še, zaradi dosežkov in presežkov, napak in predvsem vpliva, ostala glavno žarišče zanimanja in s tem povezanih pričakovanj vseh, posebej tistih, ki so željni javne pozornosti oz. so od poročanja odvisni. Televizijo Slovenija lahko opišemo z veliko definicijami; zanjo velja, da je prevelik pogon, da bi bilo z njo mogoče v celoti manipulirati, jo v celoti spremeniti ali prenoviti. Za tiste, ki jo gledajo od daleč, je to paradiz medijskega vplivanja, za tiste, ki v njem delajo, pa zapleten mehanizem, ki je podobno kot sorodne institucije razvil precejšnjo »imunsko sposobnost« tudi za spremembe in racionalizacijo. TV Slovenija s svojo polstoletno zgodovino dejansko ni zgolj ozko medijska ustanova, ampak je po številu gledalcev kulturnih programov tudi prva tovrstna institucija v državi. Kar okrog 50 odstotkov vsebin namreč prihaja iz nabora kulturno-umetniških programov, kar uvršča TV Slovenija med javne medije v Evropi z največ ponudbe kulturno-umetniških vsebin. Seveda pa globalni trendi, vključno s komercialnimi mediji, izpostavljajo nujno potrebo po čedalje bolj izbornih, kvalitetnih in moderno predstavljenih kulturnih vsebinah, sicer le-te izgubljajo podporo gledalcev in posledično medijsko prepoznavnost.

A RTV ni elitni medij; ob tem, da zadovoljuje potrebe zahtevnejših gledalcev in ima v ta namen tudi elitne vsebine, pa hkrati v svoji ponudbi ponuja informativne ter zlasti razvedrilne in športne programe, ki so namenjeni najširšemu krogu plačnikov RTV prispevka. To je norma vseh javnih televizij. Ne glede na okuse je slovenska nacionalna televizija že pet desetletij vedno bolj zanesljiv in koristen spremljevalec ter sooblikovalec družbenega dogajanja, ki se zna posebej izkazati v prelomnih trenutkih za Slovenijo in njene državljanke.

Ob vsem tem je (R)TV v smislu debat o medijski svobodi največkrat javno izpostavljena v povezavi s klasičnim poročanjem o dogodkih doma in po svetu. Če pogledamo v zgodovino, je nesporno dejstvo, da so enopartijski sistemi za železno zaveso kot najučinkovitejši propagandni medij za svoje potrebe uporabljali prav televizijo. Podobno je bilo tudi v Sloveniji; televizija je z miselnimi vzorci in ikonografijo, ki jo je postavil režim, ustvarjala podobo stvarnosti, ki se je pogosto zelo odmikala od dejanske. Ne glede na to, da je komunistična oblast na odgovorna mesta postavljala ljudi z ideološkim profilom in partijsko podstatjo, so se na televiziji znašli in ustvarjalno realizirali tudi številni ljudje z visoko kulturno in kreatorsko močjo, ki so ustvarjali programske pre-

sežke, od igranih zvrsti do satire, dokumentarnih oddaj, podvigov na področju športa in razvedrila ter informiranja. Seveda se je slednje, v stiku s političnimi temami sploh, odvijalo v okvirih (samo)cenzure, prilagojene takratnim političnim razmeram, ki so jim sledili tudi mediji. Šlo je tudi tako daleč da se je moral snemalec pri snemanju pokrajine izogniti cerkvam, napovedovalka TV poročil (Ajda Kalan) pa je bila zaradi križca okrog vratu več let brez zaposlitve na televiziji. Za verne ljudi oz. tiste, ki vere niso prikrivali, so bila vplivnejša mest v strukturi medija nedostopna in še danes je po ocenah vernih ljudi med programskimi delavci sorazmerno malo glede na delež vernega prebivalstva. Glede vezi s tujino - zlasti v prvem obdobju so tisti, ki so imeli pomembnejši stik s svetom, npr. dopisniki, povečini ta stik delili tudi s Službo državne varnosti. Njih ni nihče cenzuriral, kot se je pohvalil eden od veteranov slovenskega novinarstva, izbrani so bili le taki, ki so bili dovolj predani ideološko političnim interesom režima, seveda pa so morali to dokazovati s svojim delom. Cenzuro so, v obliki samonadzora nosili v sebi in v ključnih trenutkih so bila pri njihovem delu pričakovanja partijske oblasti pomembnejša od profesionalnih novinarskih norm.

Seveda bi bilo iluzorno pričakovati, da bi pomen televizije SDV spregledala. Udaba oz. poznejša SDV je imela na RTV-ju močno razvejano mrežo, ki je bila skoncentrirana v programskem delu, njene lovke pa so segale tudi v ostale sklope, vključno s produkcijo in arhivom. Vodilni uslužbenci RTV so še sredi osemdesetih ocenjevali oddaje tudi po ideoloških kriterijih, in če jim kaj ni šlo v kontekst družbene ureditve ter njenih nosilcev, je šel izdelek v bunker, največkrat pa so že prej poskrbeli, da se nezaželenih tem sploh nihče ni lotil. Delovanje Službe državne varnosti na RTV-ju še ni raziskano, kot to velja za raven cele Slovenije. Za razliko vzhodnonemškega Stasija, ki ga je nemška država po zlomu komunizma in padcu berlinskega zidu razgradila in njegovo delovanje postavila na ogled javnosti, pri nas nimamo podrobne predstave o razsežnosti delovanja tajne politične policije. Naj omenim le fragmenta, povezana z RTV: novinarska pisarna v sobi 219 je imela direktno interno telefonsko linijo s »Slavijo« kjer je imela sedež tudi SDV. To je bilo razvidno še do srede devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so bile telefonske inštalacije prenovljene. Za neposredno povezavo s političnim vodstvom, Centralnim komitejem Zveze komunistov Slovenije, pa je bil v sobi generalnega direktorja poseben telefon – po pričevanjih – zelene barve. Žarko Petan, prvi generalni direktor RTV-ja po uvedbi demokracije, ga je še podedoval in ga, kot pravi, enkrat preveril ter po tej poti poklical Milana Kučana, takrat že predsednika slovenskega predsedstva.

Čeprav je slovenska televizija prve začetke demokratizacije Slovenije nekoliko zamudila in jih mačehovsko obravnavala (predvsem proces proti četverici), se je pozneje, znotraj kadrovske selekcije takrat delujočih novinarjev, razvila svojevrstna pluralna praksa in svoboda poročanja, ki sta bistveno pripomogli k razgaljanju gospodarske in politične agonije jugoslovanske federacije in posledično k prepoznavanju politične alternative – slovenske pomladi. Tako je že v času priprav na slovenski plebiscit nacionalna televizija odigrala eno ključnih vlog, med samo vojno za Slovenijo pa je bila – in to je zgodovinsko dejstvo – med najbolj učinkovitimi dejavniki za končni uspeh.

Ob vsem tem, ko se je pravkar vzpostavljena demokracija celostno spopadla s projektom osamosvojitve, je podobno kot na ravni cele države »zmanjkalo« časa za temeljitejše procese demokratizacije, ki je zato hitro zastala, star ideološki pokrov na RTV pa se je po odhodu nekaterih vidnih ljudi iz kroga novih znova začel vzpostavljati. Politično-interesna struktura na TV Slovenija ni imela pravega razloga, da bi razpadla, bila je še vedno uporabna in lojalna tistim strukturam za katere je delala zato je po razpadu Demosa znova prevzela iniciativo. Pojavile so težave z objavo nekaterih dokumentarcev iz serije dosje, bodisi s tranzicijsko tematiko (*Dosje Tam*) ali pa s tematiko polpretekle zgodovine (*Škof Rožman – zločinec ali žrtev*). Na RTV so se v drugi polovici 90-ih let v marsičem začeli retrogradni procesi, ko je na čelo Sveta RTV, organa, ki je ključno odločal o kadrovskem in programskem ustroju RTV-ja, stopil bivši predsednik stranke, katere predhodnica je prejšnja desetletja obvladovala vse veje oblasti z mediji vred. Če govorim o informativnem programu na Televiziji Slovenija, se je prostor novinarske avtonomije pogumno razvijal in je tudi uspešno konkuriral agresivni komercialni ponudbi, a se je konec devetdesetih in po letu 2000 z razgradnjo frontne novinarske ekipe postopoma ožil. Izpostavljeni novinarji in uredniki, ki so tudi v praksi uporabljali novinarsko avtonomijo, ne le govorili o njej, so hitro ugotovili, da je ta omejena v trenutku, ko so z vidika politikov takrat aktualne oblasti ogroženi pomembni ideološki postulati, ali ko je šlo za poskuse preprečevanja poročanja, ki bi lahko prizadelo najvišje vrhove oblasti. Iz tega obdobja so znane uredniške izjave: »Naš minister ni naredil napake ...«, ko je šlo za objavo prispevka o takratnem ministru Združene liste Radu Bohincu in prikrivanju dejstev v zvezi s policijskim čolnom: »Kaj si ti govoril v prispevku o orožju, da me je poklical nekdanji notranji minister...« Po pričevanju prisotnih ni bilo takrat nič posebnega, če sta odgovorni urednik Uroš Lipušček oz. njegov namestnik Jure Pengov na sestanku uredniške redakcije dajal

navodila v smeri: »Janša je izjavil to in to ..., najdete mi nekoga, ki bo izjavil nasprotno ...«

Čut za nedotakljive politike je bil močno izostren. Celó v oddaji *Studio City*, ki naj bi veljala za tisto, kjer je v alternativnem zavetju mogoče povedati več, se je zgodilo, da je urednik brez vednosti novinarja naknadno porezal iz prispevka vse tiste izjave, v katerih je govorec najbolj bremenil Milana Kučana. Ta je imel tudi možnost, da je brez vedenja avtorja predhodno dobil scenarij dokumentarne oddaje v kateri je pozneje z izjavami sodeloval. To se je razkrilo, ko je zgodovinar iz kroga nekdanjega predsednika opremljen s scenarijem poklical začudenega avtorja in pri njem še dodatno preverjal kontekst. Najbolj znan primer iz tega obdobja je poskus prepovedi objave prispevka o ceni (Drnovškovega) vladnega letala s strani odgovornega urednika tik pred TV dnevnikom leta 2001. Urednika je ta poseg odnesel. Med intervencijami oz. poskusi pa so znani le tisti, ki so našli pot v javnost. Med zanimivimi fragmenti je tudi ta, da si je posnetke in izjave ob odkrivanju grobišč na Tezmem ob gradnji avtoceste leta 1999 pred objavo prišel ogledovati in odobriti kar predsednik ZZB, general Dolničar, v družbi urednika. Po drugi strani pa sta vodstvena delavca TVS že pred tem redno hodila na »brifinge« v takrat vladni LDS. Ta stranka je imela po besedah odgovornih močan vpliv na kadrovsko zasedbo pomembnih programskih mest, in če je npr. urednica presodila, da »LDS tega ne bi dovolila«, se je podobno tudi dogajalo. Sekretar te stranke Gregor Golobič je kar med potekom oddaje o Natu in EU klical odgovorno urednico Tanjo Starič v režijo z napotki za potek oddaje. Seveda je bilo mogoče sklepati, da tega ni počel prvič. V ta čas sodi tudi poskus izločitve oz. cenzure dokumentarca, ki je prvič izpostavil razsežnost medvojnega revolucionarnega nasilja nad civilisti. Poseg je propadel zaradi velikega pritiska medijev, novinarskih kolegov, tudi Društva novinarjev Slovenije, ter javnosti. Vodstvo se je s tem težko sprijaznilo in tako je predstavniku TVS na Festivalu slovenskega filma uspelo izločiti dokumentarec o revolucionarnem nasilju iz tekmovalne selekcije po tem, ko je bil fizično že v Cankarjevem domu. Končno spoznanje vseh teh zapletov je bilo razkritje, da je lahko povezanost dela RTV-jevskega vodstva s starimi političnimi silami tako ideološka in starosvetna, da seže celo v domeno prikrivanja revolucionarnih dogodkov izpred 60 let, pa tudi, da pri takih zgodbah v zakulisju delujejo tudi posamezniki, ki se prištevajo v alternativni, pomladni svetovnonazorski okvir. V Svetu RTV je po mnenju kritičnih opazovalcev takrat delovalo zastopstvo civilne družbe, v kateri je pri glasovanjih prevladal korporativni interes takrat najmoč-

nejšega politično kapitalskega omrežja. Eden od sistemskih vzvodov za vsaj posredni pritiska na javni zavod s strani oblasti pa je bila takrat in je še vedno višina RTV prispevka, ki ga določa vlada. Nov zakon o RTV ni bil idealna rešitev, v marsičem je kompromis, ki pa vsebuje veliko dobrih izboljšav za učinkovitejše in bolj pregledno delovanje zavoda ter posledično večji ugled RTV v družbi. Slednje je bolj kot od zakonodaje odvisno od dovolj rezerviranega odnosa politike in tistega dela javne sfere, ki jemlje RTV kot vpliven (konkurenčen) dejavnik pri svojem delovanju. RTV se je po novem zakonu in spremenjeni kadrovski sestavi po merljivih kazalcih začel razvijati v smer večje finančne discipline, obvladovanja stroškov in predvsem širše programske ponudbe, ki je po letih padanja uspela zadržati gledalce in v elitnih televizijskih terminih pridobiti nove. Kljub temu, ali prav zato, ker nov zakon evidentno ni povzročil kolapsa, ki so ga napovedovali (politični) nasprotniki zakona, se je RTV znašel v toči napadov in diskvalifikacij. Ob dejstvu, da je (in bo) na RTV vedno dovolj kritičnih točk in pomanjkljivosti, pa mora sedanje vodstvo neprestano upoštevati, da je del politike, ki je prej obvladoval javni zavod; o tem sta si izmenjala očitke Borut Pahor in Tone Rop, zares aktiven pa je bil tudi Gregor Golobič, sedaj očitno zainteresiran, da RTV po novem zakonu ne bi dajal pozitivnega javnega vtisa in da bi izgubil ugled pri gledalcih. V sozvočju s temi prizadevanji deluje tudi del v tranzicijsko korporativno vključenih medijev in strokovnjakov. Ob tem je dejstvo, da je RTV, zlasti TVS, uspelo ustaviti nevaren trend izgubljanja gledalcev, ki posledično ogroža obstoja zavoda, še posebej važno.

Ob posameznih kritikah in turbulencah, omejil se bom predvsem na televizijo, je pomemben del novinarjev jeseni 2007 izpostavil (tudi povsem realne) težave znotraj programa, fluktuacijo kadra, prihod novih novinarjev, kvaliteto oddaj ... Vodstvo zavoda in pretežno tudi programski svet so to razumeli pretežno v kontekstu ravno takrat široko zastavljene in tudi politično motivirane kampanje o domnevnem poslabšanju medijskih razmer v Sloveniji in domnevni cenzuri, ki jo je 571 podpisnikov novinarske peticije očitalo predsedniku vlade, posredovalo pa na več sto naslovov institucij po celem svetu (poročilo o premieru Janši in cenzuri se je ob začetku predsedovanja Slovenije znašlo celo v časniku na Šri Lanki.) Dejansko se ob pomanjkanju kvalitetnih kadrov na TVS kažejo vrzeli, vendar so ključne nastale že leta prej, ko so na TVS formirani novinarji vzpostavili udarne programe na konkurenčni televiziji, s čimer je bil evidentno oškodovan interes javnega zavoda. Takrat na to temo ni bilo stanovskega problematiziranja, niti ko je bil za visoko novinarsko plačo po klientelističnih zvezah zaposlen urednik, ki

za delo na TVS sploh ni bil usposobljen in ga niti ni opravljal. Ob aktualnih družbeno političnih trenjih, ki se pogosto žal odražajo tudi v mediju, se je splošna raven angažiranosti posameznih skupin delavcev na RTV, zlasti nekaterih novinarjev, znatno povečala, kar ni a priori slabo, če gre za stanovske motive. Če pa se problemi izpostavljajo sočasno s pritiski in napadi dela politike na RTV, se povezava s politiko ponuja sama od sebe; to pa slabi izraženo dobronamernost in občutljivo ekvidistanco, na katero morajo biti ob delovanju političnih strank posebej pozorni prav novinarji. Fluktuacija na RTV-ju je tudi posledica težav pri upravljanju s kadri ob dejstvu, da je RTV prejšnja vlada potisnila v javni sektor, zdajšnja pa to nadaljuje. Hitro rastoči in kapitalsko agresivni komercialni mediji z visokimi ponudbami, ki tudi trikrat presegajo normalno plačo na RTV, vabijo in tudi premamijo marsikatero izpostavljeno novinarsko ime, spet drugi se odločajo za prehod na medije, ki v večji meri sledijo njihovi nazorski usmeritvi. Osnovno vodilo najvažnejšega nacionalnega medija je preprosto: RTV Slovenija mora odpirati oz. pokrivati najširši spekter vseh aktualnih vprašanj, ki se pojavljajo v družbi. Pri poročanju zanj ni prepovedanih tem, niti zgodovinskih in niti aktualnih, za razliko prejšnjih let – in to je bistven napredek. Nobeno novinarsko delo, ki upošteva profesionalne in programske standarde, ni onemogočeno, kot so bili poskusi v preteklosti (na primer s poročanjem o vladnem letalu ali pri dokumentarcu *Zamolčani – moč preživetja*). Ob tem je na mestu vprašanje, ali so se (stare) politične strukture, ki so bile vajene obvladovati javno sfero in medije, sprijaznile s svojim relativno manjšim političnim vplivom na RTV. Če bodo sledile stari (partijski) doktrini, si bodo skušale RTV Slovenija ob prvi priložnosti znova podvreči.

Pritiski kapitalsko političnih elit na medije so nekakšen naravni konflikt v demokratično urejenih družbah, ki pa kredibilnosti medija ne prizadenejo, če se ta ravna po profesionalnih standardih in upošteva načelo objektivnosti. Zelo problematično je takrat, ko mediji svojo vsebino in ost prilagajajo potrebam elit, ki so povezane z zagotavljanjem finančnih virov za obstoj nekega medija. Pri nas so taki primeri zlasti med komercialnimi televizijami. Seveda pa té na dolgi rok potrebujejo tudi kredibilnost, zato »umazan« posel opravijo v manj izpostavljenih terminih in pod skromnejšimi profesionalnimi standardi. Primer take medijske vsebine številni vidijo v oddaji *Svet* na Kanalu A, s praviloma izrazito enostransko komentiranimi poročili. Dokončna kredibilnost takih »kreacij« bo na preizkušnji v primeru spremembe oblasti.

Čas bo pokazal, ali smo v Sloveniji soočeni še s skrajnejšim primerom – ko je namreč politični interes kapitala tako silen, da vplivne me-

dije prevzema in potem neposredno uporabljaja za obračun z izbranimi političnimi nasprotniki, tudi za ceno propada teh medijev. Tak primer je *Mag*, glede na zadnje podatke branosti pa lahko podobno velja tudi za *Delo*, čeprav je po drugi strani moč pričakovati, da bo kritična masa novinarjev in drugih ustvarjalcev, ki so zavezani objektivnosti, prej ali slej prevladala nad pritiski in interesi kapitalške politike.

Značilno je, da so se po uniformiranju medijske krajine v Sloveniji okrepili napadi na RTV, ki glede na vir financiranja in javni ustroj postaja edini večji mediji, ki ni vprežen v aktualno-politično-kapitalške povezave, niti ni eksistenčno odvisen od njih. Tu je za stare politične sile zlasti Televizija Slovenija moteč element – saj lahko nekateri medijsko dobro zaščiteni mogočniki le še tu izvedo kakšno neprijetno informacijo na svoj račun.

V tem kontekstu je razumeti napad odgovornega urednika *Dela* na vodstvo TVS (januar 2008), da služi interesom (predsednika) vlade. Analiza pokaže, da se na Televiziji Slovenija odpirajo vsa relevantna vprašanja in kritike tudi na račun (predsednika) vlade, medtem ko v *Delu* ni več moč zaznati celovitih oz. kritičnih člankov o lastnikih, nadzornikih in političnih botrih (Pivovarni Laško, S. Zdolšku, A. S. Kosem, B. Šrotu, G. Golobiču ...), kaj šele da bi šel kdo raziskovat njihova ozadja. Očitno pa javnost ob čakanju, kdaj se bo pluralnosti, ki jo očitno zmore RTV, spet približalo tudi *Delo*, nima veliko potrpljenja in se je marsikdo od zdajšnjega časnika enostavno poslovil. Ob tem je smiselno izpostaviti, da je prav *Delo* pred leti odigralo izrazito pozitivno vlogo pri razgaljanju poskusov medijske cenzure na RTV in afirmaciji alternativnih mnenj v zvezi s tem, sedaj pa je RTV, najverjetneje zato, ker poroča tudi temah, ki vodilnemu komplotu niso po volji, pogosta tarča napadov nekaterih piscev.

Medijska pluralnost in svoboda imata svojo ceno. Razvoj medijskega prostora v svetu in, kot že omenjeno, tudi pri nas je kot derivat svobodnega trga proizvedel tudi visoko nakladne edicije rumenega tiska, ki so pglavitni medijski vir za pomemben del javnosti. Zato ni slučajno, da je ob interesih kapitala, politike in popolne komercializacije občil za namen boljše prodaje prevladalo prepričanje, da je prav javni medij, javna radiotelevizija, vitalni element demokracije v Evropi. To je uvodna ugotovitev komisije za kulturo, znanost in izobraževanje pri Parlamentarni skupščini Sveta Evrope leta 2004. V poročilu omenjajo, da se bodo javni mediji znašli v finančnih težavah zaradi ostre konkurence komercialne ponudbe. Ob upoštevanju dejstva, da se nekatere postkomunistične države leta 2004 še niso lotile tranzicije svojih medijev iz državno kontro-

liranih v resnično javne medije, poročilo kliče k zavezi evropskih vlad, da vzpostavijo močne javne medije.

Po izkušnjah in številnih rezultatih sodeč je bil z Zakonom o RTV leta 2005 storjen pomemben korak tudi v smer prekinitve političnega (in v manjši meri kapitalskega) vpliva na RTV Slovenija, ki je s krajšimi presledki in intenzivnostjo trajal več desetletij. V tem dolgem obdobju se je oblikovala ključna kadrovska struktura, ki je prevladujoča, čeprav nikakor ne monolitna. V zadnjih dveh letih so se ob številnih težavah, ki še ostajajo, začeli koreniti premiki v racionalizaciji, transparentnem poslovanju in programskem vodenju, ki se, ob upoštevanju poslanstva javnega, v večji meri posveča tudi potrebam gledalca in poslušalca – plačnika RTV prispevka. Medij, ki ga ne gledajo in ne poslušajo, je podvržen izgubljanju racionalnega razloga za svoj obstoj, in logično vprašanje, ki ob nadaljevanju padanja prepoznavnosti TV programov sledi je, zakaj bi plačevali nekaj, česar ne gledamo. Tako pa je RTV (zaenkrat še) dovolj močna in zavezana javnosti, da goji spekter programov od razvedrilnih, kjer je gledanost pomembna in v posameznih ekstremnih primerih seže tja do 600.000 ljudi pred zasloni, do specializiranih vsebin, npr. resne glasbe, ko je gledalcev morda le tisoč ali manj. Prvo na nek način ohranja drugo v občutljivem ravnotežju. Če bi na TVS prevladali le programi z nizkim številom gledalcev, bi se izpostavila marginalizaciji, kar je, kot že omenjeno, za medij usodno. Prav tako bi (pre)veliko število trendovskih oddaj, npr. resničnostnih šovov oz. oddaj, ki bi imele za cilj le visoko gledanost, postavilo pod vprašaj poslanstvo javnega medija, in tudi to bi bilo za medij slabo. Ravnovesja ni lahko poiskati in pavšalne kritike ene strani – da je npr. premalo kulture – in druge – da imajo ljudje za to, kar plačajo, premalo gledljivega programa – so nekaj običajnega, sploh med tistimi, ki javno televizijo vrednotijo le s svojega zornega kota in ne kot medij, ki je namenjen vsem.

Podobno je tudi z oglasi na javni TV; še izobraženi ljudje včasih mislijo, da so oglasi (bolj ali manj neumni) enostavno del programske ponudbe po izboru vodstva. Že pritisk na gumb TV upravljavca pokaže, da imajo oglase (bolj ali manj neumne) tudi javne televizije v neprimerljivo bogatejših in večjih državah, kot je Slovenija. RTV servisi s prispevki preprosto ne zberejo dovolj denarja za delovanje medija. In če kje, to že dolgo velja v Sloveniji, ki je zaradi relativno nizkega števila naročnikov in že leta realno nižjim RTV prispevkom v še težjem položaju. Ob tem, da se cene pravic za določene programe skokovito povečujejo (športne v zadnjem obdobju tudi trikrat in več), si je RTV že več kot tretjino proračuna prisiljena zagotoviti na trgu, po večini z oglasi. To je težavno

početje, saj je TVS bistven del svoje monopolne prednosti pri gledalcih izgubila zato, ker se ob nastopu komercialne konkurence po letu 1995 nanjo ni pripravila tako, kot so to storile vodilne ekipe nekaterih drugih televizij. TVS kljub programski kvaliteti ni zadržala tako velik del gledalcev kot bi ga objektivno lahko.

Dejansko so največje razvojne dileme RTV sedaj povezane z digitalizacijo in razmahom programske ponudbe, ki ga ta omogoča in po kateri bo Televizija Slovenija prenovila svoje delovne procese in ob uporabi svojih bogatih arhivov v prihodnjih letih ponudila gledalcem 2–3 nove specializirane kanale za ponudbo dokumentarnih, izobraževalnih, otroških in športno-razvedrilnih vsebin.

Pluralizem informacij – temelj demokracije

Pravica do informiranja je zapisana v ustavi, a informiranje je v pravem pomenu besede uresničeno le, če je zagotovljena pluralnost mnenj v medijih oz. z naborom nazorsko različnih medijev. To je nujen pogoj delovanja demokracije in pomembno jamstvo za vzdrževanje vrednot neke družbe.

Demokratsko delovanje družbe in z njo povezana medijska pluralizacija - vsega tega slovenski prostor več desetletij ni imel. Paradoks medijskega pluralizma je v tem, da ga ljudje, ki ga niso navajeni, ne pogršajo, potreben je dolgotrajnejši proces svobodomiselnega delovanja družbe, da se ta potreba vzpostavi. Še več, prav tam, kjer je stopnja demokratičnega razvoja nižja in imajo ljudje le enoznačne medije, je raven vpliva teh medijev visoka, višja kot v demokracijah, kjer je pluralnost medijev zagotovljena. Slovenija je zaradi specifičnih zgodovinskih okoliščin, korenite revolucije in procesa osamosvojitve, ko zaradi nujne enotnosti razgradnja totalitarne prakse ni bila v ospredju, ohranila kar nekaj značilnosti družbe brez medijske pluralnosti oz. družbe, ki za tovrstno pluralnost ne kaže dovolj interesa ali kritične mase. Tu se najprej ponuja razlaga, da je slovenski medijski prostor kljub številnim kritikam pač dovolj pluralen, in druga, ki je glede na opisana dejstva oprijemljivejša, da namreč slovenski potrošnik občil medijske pluralnosti, in tu se bom omejil na časnike, še ni imel možnosti v polni meri preveriti. Taka možnost bi bil npr. kakovosten časnik z vso oglaševalsko podporo in kapitalskim zaledjem za več let, ki bi lahko konkuriral že umeščenim medijem, ki vlečejo različne oblike monopolov iz prejšnjih desetletij. Dodatna težava, ki jo je potrebno upoštevati ob vstopu na

slovenski medijski trg, je njegova relativna majhnost in nasičenost glede na število edicij.

Posamezne ideje in sistemske rešitve v smeri pluralizacije so doživljale in bodo gotovo še doživljale medijske napade, vendar razlogi zanje ne morejo biti niti strokovni niti stanovski. Pluralizacija medijskega prostora ne more škodovati javnosti – saj gre za večjo ponudbo informacij z različnih zornih kotov. Prav tako ne more prizadeti novinarskega ceha; pomeni namreč kvečjemu nove zaposlitvene priložnosti in manj primerov, ko novinar oz. avtor svojega članka zaradi določene uredniške politike ne more nikjer objaviti.

Če družba ne premore medijske pluralnosti, je ogledalo, v katerem se gleda, počeno in podoba izkrivljena. Proces pluralizacije medijev se je v Sloveniji začel in zastal; kljub deklarirano odprti družbi in novim medijem je bilo veliko korakov, zlasti v zadnjem času, storjenih nazaj, in sicer v interesu predmodernih ideoloških in kapitalskih interesov. Nazadovanje in zlasti nekateri propadli medijski projekti v preteklosti v ničemer ne izključujejo potrebe po novih prizadevanjih za objektivnejše medijsko okolje, ampak ga kvečjemu dodatno utemeljujejo. Zdi se, da se zaradi aktualnih medijskih razmer prav sedaj odpira prostor za kvalitetno in mnenjsko alternativno čtivo – če se omejim na tiskane medije. Pretekle slabe izkušnje izpostavljajo kompleksnost oz. potrebo po celoviti pripravi takih projektov. Že pred sto in več leti sta se namreč dobro slišali vsaj dve plati zvona, danes pa sredi razbohotene informacijske dobe ugotavljamo, da ni več tako.